

УДК 378.011:016

Бі ЦЗІНЧЕН

*аспірант факультету мистецтв імені А. Авдієвського
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, Київ, Україна*

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО ВОКАЛЬНО-ХОРОВОГО САМОРОЗВИТКУ

У статті проаналізовано основні принципи готовності студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів до вокально-хорового саморозвитку. Саморозвиток майбутнього вчителя музичного мистецтва визначається як процес самотворення особистості внаслідок ціннісної взаємодії й обміну інформацією та енергією з музично-освітнім і соціальним середовищем, в основі якого розкриття та реалізація його внутрішніх потенцій, набуття фахово-значущих якостей у різних видах музичної діяльності. Основними принципами готовності майбутніх учителів музики до саморозвитку у практичній вокально-хоровій діяльності визначено: принцип індивідуалізації, естетичної спрямованості, цілісності, культуровідповідності, мистецької рефлексії.

Ключові слова: саморозвиток, майбутній вчитель музичного мистецтва, музично-освітнє середовище, принципи, вокально-хорова діяльність.

У сучасному світі ідея саморозвитку вже давно розглядається як щось очевидне, само собою зрозуміле. Природно, що світ не стоїть на місці, а кожна нова епоха ставить свої виклики і завдання, на які іноді потрібні та нові рішення. Тому саморозвиток є життєво необхідною ознакою особистісного зростання як умови повноцінного функціонування людини в системі соціуму. Оскільки термін «саморозвиток» складається з двох змістових одиниць (само- та -розвиток), головним елементом, все ж таки, є «розвиток», а «само»-передбачає самостійність тих процесів, що формують особистість.

Проблема саморозвитку як психологічного феномена досліджена у працях В. Біблера, В. Зінченка, Л. Іваненка, М. Кагана, Г. Костюка, А. Маслоу, Г. Олпорта, О. Шрамко та ін.; наукові аспекти поняття «саморозвиток особистості» досліджені І. Булах, О. Киричуком, О. Корніяком та ін. доцільно підкреслити, що А. Адлер, відомий німецький психолог писав, що життя – це і є розвиток, до якого нас стимулює почуття недовершеності і, відповідно, прагнення досягти досконалості.

Принципи гуманістичного розвитку особистості враховують вплив світу ідей, мислення, цінностей, духовності, почуттів, взає-

мовідносин людей, вражень від їх спілкування. Особлива роль належить ідеї цілісної людини, її душевне та тілесне начало, як підкреслював М. Бердяєв, що самопізнання саморозвиток відбувається через реальну діяльність особистості. Для східної цивілізації типовим є принцип затримувати погляд на самому житті. Так, наприклад, китайці, задля усвідомлення вартості свого життя, залучаються до спостереження відмінностей між предметами, тощо.

У стародавній Греції велика увага приділялась розвитку почуття власної гідності, самоконтролю, самореалізації людини як особистості. Так, Сократ писав про забезпечення умов для позитивного психічного розвитку та саморозвитку особистості, її активного творчого мислення, про рівноправну участь учителя та учнів у навчальному процесі.

Про сприяння саморозвитку писали німецькі педагоги А. Дистервег, Ф. Гребель, Г. Кершенштайнер, А. Лай. Вони дали психологічне обґрунтування необхідної активної позиції учнів у навчальному процесі. Як зазначають Є. Ісаєв і В. Слободчиков, саморозвиток – це фундаментальна здатність людини ставати й бути справжнім суб'єктом свого життя, перетворювати власну життєдіяльність у предмет практичного перетворення.

Системний аналіз феномена саморозвитку майбутнього фахівця у психолого-педагогічному аспекті здійснено в наукових працях таких вчених, як В. Андреев, Р. Ассаджіолі, М. Гусельцова, І. Єгоричева, І. Зязюн, П. Каптерев, В. Кондратьєв, Д. Леонтьєв, С. Максименко, А. Маслоу, А. Менегетті, Л. Мітіна, О. Пехота, К. Роджерс, О. Сергієнко, Л. Сміт, Е. Фромм, Г. Цукерман та ін. Різні підходи до розуміння фахового становлення та саморозвитку студента дозволяють встановити, що підготовку студента з метою його саморозвитку необхідно здійснювати за такими принципами: аксіологічності (орієнтація на стійку позитивну мотивацію до саморозвитку, джерелом якого є система загальнолюдських та музично-педагогічних цінностей, ціннісне ставлення до творів музичного мистецтва, діалог між світом музичного мистецтва та особистістю); синергетичності (відкритості системи фахової підготовки до взаємодії й обміну інформацією та енергією з музично-освітнім і соціальним просторами, інтеграція психолого-педагогічних, музично-теоретичних та виконавських дисциплін, розкриття та реалізацію внутрішніх потенцій майбутнього вчителя музичного мистецтва); компетентності (практична спрямованість процесу музично-виконавської підготовки студентів на досягнення запланованого результату, орієнтація на практичний досвід та особистісні якості, що сприяє більш продуктивному саморозвитку).

Проблема саморозвитку особистості активно досліджується у різних галузях наукового знання, і музична педагогіка не є тому винятком. П. Харченко визначає поняття професійного саморозвитку педагога-музиканта як умови досягнення вершин досконалості музично-педагогічної діяльності, тісно пов'язаної з особистісним розвитком і залежною від багатства особистісного, професійного досвіду і наявності навичок самовдосконалення [5, 515].

Сутнісний вплив на процеси професійного саморозвитку, за визначенням дослідниці, мають особливості ціннісно-мотиваційної сфери: загальні та вузько професійні оцінки, позитивне ставлення до діяльності. Діючими ж механізмами саморозвитку є ідентифікація (як отождолення себе з явищами оточуючого світу і загальної культури) та відособлення (як усві-

домлення студентами неповторності свого життєвого шляху, прагнення до розкриття індивідуальності, пізнання власного внутрішнього світу. Виключно важливим є спілкування зі світом мистецтва на діалогічному рівні, що означає, насамперед, наявність власної точки зору, самовираження у спілкуванні.

Л. Бондаренко визначає поняття «саморозвиток особистості» як процес самотворення особистості внаслідок взаємодії й обміну інформацією та енергією із зовнішнім середовищем, в основі якого розкриття та реалізація його внутрішніх потенцій, набуття нових особистісних якостей [2, 23]. Поняття ж «саморозвиток майбутнього вчителя музичного мистецтва» визначається процесом самотворення особистості студента внаслідок ціннісної взаємодії й обміну інформацією та енергією з музично-освітнім і соціальним середовищами, в основі якого розкриття та реалізація його внутрішніх потенцій, набуття нових фахово значущих якостей у різних видах музичної діяльності.

Із наведеного вище логічно припустити, що без саморозвитку педагог-музикант не може успішно реалізувати себе в якості професіонала своєї справи. Тому більшість вчених дотримуються тієї позиції, що саморозвиток – невід'ємна складова професіоналізму педагога-музиканта.

Фундамент саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва базується на низці педагогічних принципів, якими слід керуватись у процесі вокально-хорової підготовки студентів. *Педагогічні принципи* (від лат. *principium* – основа, начало) належать до фундаментальних категорій педагогіки, що визначають ключові вимоги, вихідні положення, а отже, першооснови навчання та виховання, загальну спрямованість будь-якого навчально-виховного процесу. У ракурсі нашого дослідження, ми говоримо про спрямованість фахової підготовки на саморозвиток особистості студента факультету мистецтв педагогічного університету до вокально-хорового виконавства.

Педагогічні принципи, за визначенням С. Гончаренка, є системою вимог, що охоплює всі сторони навчально-виховного процесу та відображає результати узагальнення досвіду

навчально-виховної практики [3, 270]. Саме педагогічні принципи забезпечують обґрунтування завдань і змісту педагогічної роботи, специфіку організації та перебігу педагогічного процесу, методичні напрямки їх забезпечення. У загальній педагогіці визнано, що принципи мають як широке узагальнююче, так і конкретне вузьке значення певної педагогічної роботи. Витоки педагогічних принципів беруть свій початок із багатовікової практики навчання та виховання, передового педагогічного досвіду, з якого й узагальнювалися ключові положення.

У сучасній музичній педагогіці стосовно виконавських напрямків підготовки визнано, що тільки індивідуальність власних міркувань, суджень, вражень і переживань стає запорукою глибинного розуміння музики за критеріями «естетично цінного» (В. Антонюк, О. Бурська, О. Горбенко, Л. Гусейнова, О. Єременко, А. Зайцева, А. Козир, Г. Падалка та ін.). тому основними принципами з визначеної нами проблеми є: принцип індивідуалізації, естетичної спрямованості, цілісності, культуровідповідності, мистецької рефлексії.

Г. Падалка з цього приводу зазначає, що відсутність індивідуальних підходів призводить до бездумного споживання, уніфікованого «копіювання» мистецьких зразків за певними штампами [4, 152]. Тому роботу над виконавською інтерпретацією вокально-хорових творів необхідно спрямовувати на розвиток індивідуальності, суб'єктивності й оригінальності їх сприйняття та переживання, співвіднесення із власним внутрішнім світом. Звідси й виникає необхідність дотримання першого принципу формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до саморозвитку в галузі вокально-хорового виконавства – *принципу індивідуалізації*.

Сутність цього принципу полягає в особистісно-орієнтованому підході до навчально-виховного процесу, що передбачає виявлення та підтримку індивідуальної емоційно-оцінної реакції у сприйнятті та засвоєнні змісту музичних образів. Доречним з цього приводу є вислів: «Якщо діяльність у мистецтві не є для людини глибоко індивідуальним актом, вона починає орієнтуватися на зовнішні стандарти художньої явища» [4, 153].

За Г.Падалкою, поряд з принципом індивідуалізації серед найголовніших принципів мистецької педагогіки виокремлено такі: естетичної спрямованості, культуровідповідності, та цілісності. Провівши певні аналогії ми визначили зміст вищезгаданих принципів з позицій готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до саморозвитку у вокально-хоровому виконавстві.

Принцип естетичної спрямованості має на меті визнання естетичної цінності музичних творів; розвиток здатності студентів до естетичного сприймання вокально-хорового мистецтва, почуття прекрасного, формування художнього світогляду, високих естетичних ідеалів. «Метою естетичної спрямованості навчання, – як зазначає Г.Падалка, – виступає формування у студентів естетичного ставлення до життя, здатності до адекватної оцінки прекрасного у творах мистецтва і дійсності, формування високих естетичних ідеалів.

Таким чином принцип естетичної спрямованості орієнтує на досягнення певної рівноваги і, навіть, на зміщення навчальних акцентів з вузько технічних завдань на художньо-творчий розвиток особистості» [4, 152]. У контексті ж нашого дослідження, принцип естетичної спрямованості передбачає змістове наповнення процесу сприймання та втілення вокально-хорових образів, що узгоджується із завданнями естетичного розвитку особистості студента, його художнього світогляду, здатності до естетичного сприйняття мистецтва.

Принцип цілісності орієнтує на досягнення сбалансованого навчального процесу, що передбачає спрямованість змісту, форм і методів навчальної роботи на єдину мету – особистісно-художній саморозвиток студента. Принцип цілісності різнобічно охоплює навчальний процес з дисциплін вокально-хорового циклу, проявляючись у змістових параметрах музичного навчання, у його методичному забезпеченні й організаційних засадах.

Так, відбір змісту вокально-хорового навчання, згідно з принципом цілісності, означає залучення студентів до якомога повнішого охоплення кращих надбань вокально-хорового виконавства. Звернення до якомога повнішого охоплення надбань вокально-хорового мистецтва, та їх системного, упоря-

дкованого й педагогічно доцільного залучення до програм навчання.

Цілісність передбачає певну зорієнтованість навчальних планів і програм на ті художні напрямки, мистецькі школи, жанрові стилі підходи, які дають можливість отримати повне, всеохоплююче уявлення щодо розвитку вітчизняної й світової вокально-хорової культури. Художня інформація, відомості, представлені в навчальних планах і програмах мають бути взаємоузгодженими, задля протидії фрагментарності саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва.

Принцип цілісності проявляється у методичному забезпеченні музично-педагогічного процесу підготовки майбутніх музикантів-педагогів. Вибір методів вокально-хорового навчання особистості мотивується завданням забезпечення їх взаємодії і передбачає таке їх структурування у реальному процесі, де кожен з окремо узятих методів роботи входить до закінченого, довершеного, цілісного кола педагогічних засобів, що у своїй сукупності становлять нерозривну єдність.

Принцип культуровідповідності передбачає змістове наповнення процесу навчання музики у контексті розвитку культури, орієнтацію на її цінності та їх засвоєння, формування і розвиток культури студента. «Культуровідповідність, – наголошує Г.Падалка, – необхідна ознака мистецької освіти в сучасних умовах, що орієнтована на усвідомлення студентами мистецтва як соціального явища, на досягнення значущості художньої культури в навколишньому бутті, на висвітлення соціальних функцій мистецької діяльності» [4, 153]. Принцип культуровідповідності у розробці методичних основ формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до саморозвитку в галузі вокально-хорового виконавства орієнтує на широке ознайомлення студентів зі світом мистецтва, зокрема, вокально-хорового, пізнання різних його напрямків, розширення досвіду спілкування з мистецтвом і формування та розвиток загальної культури майбутніх учителів.

Принцип рефлексії спрямовано на спонукання студентів у вокально-хоровому виконавстві до співвіднесення власних життєвих

позицій, світоглядних установок зі змістом художніх образів, зіставлення цінностей внутрішнього життя із морально-світоглядними позиціями, відтвореними у вокально-хоровому мистецтві, співвідношення найглибших переживань особистісного “Я” із авторським задумом.

Повноцінне сприймання будь-якого мистецтва невіддільне від рефлексії. Саме здатність сприймати художній підтекст у площині власних внутрішніх переживань стає механізмом їх регуляції. Таке рефлексивне сприймання та виконання вокально-хорових творів дає змогу студентам краще пізнати себе.

Спонукування до рефлексії виступає інструментом формування особистісних якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва. Здатність майбутнього вчителя музичного мистецтва до сприймання художніх образів вокально-хорових творів крізь призму власних дій, життєвого досвіду, вчинків стає могутнім педагогічним знаряддям його саморозвитку та формування життєвих позицій, світоглядних орієнтирів.

Однак, на практиці навчальний репертуар, як правило, не зорієнтований на загальнопедагогічну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва, на формування їхньої готовності до використання розвивального потенціалу вокально-хорової музики подальшій музично-педагогічній роботі. Особливо важливим у такому контексті є питання вокально-хорової підготовки студентів з Китаю. Їхня педагогічна практика в школах КНР спрямована на підготовку та проведення уроків музики як уроків співу на основі китайської пісенної культури. Тому у вокально-хоровій роботі з китайськими студентами особливо важливо використовувати народнопісенний матеріал. На цьому наголошують китайські дослідники вокальної педагогіки Ван Лей, Ван Шань Ху, Ін Юе, Тао Сяо-Вей, Цзінь Нань та ін.

У висновках доцільно зазначити, що вищезазначені принципи є визначальними в роботі над саморозвитком особистості вчителя, оскільки вони, перш за все, зорієнтовані на реалізацію просвітницької функції вокально-хорового виконавства, що виявляється в: активізації пізнавальної діяльності студентів у процесі вокально-хорової підготовки

(пізнання жанрів, стилів, методично-технологічного забезпечення співу тощо); розширенні художнього світогляду в суміжних галузях мистецтва; розумінні інтонаційно-виражальних і жанрово-стильових особливостей різновидів музики через інтерпретацію вокально-хорових творів; розвитку пізнавальної сфери проектування вокально-хорових образів у сферу життєвих реалій; ак-

тивізації оцінного ставлення до вокально-хорового виконавства через формування уявлень про ідеали художньо-естетичного виконавства; формуванні уявлень про художні традиції виконавства та вокально-хорових шкіл за умов «діалогу культур»; ознайомленні з народними традиціями та художніми образами різних народів; спонуканні до художніх узагальнень вокально-хорової культури.

Список використаних джерел

1. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів): Підручник / В. Г. Антонюк. — К.: Віпол, 2007. — 174 с.
2. Бондаренко Л. А. Готовність майбутнього вчителя музики до професійного саморозвитку: сутність та структура / Л. Бондаренко // Вища освіта України. — 2010. — Т. IV (22). — С. 19—24.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. — Рівне: Волинські береги, 2011. — 552 с.
4. Падалка Г. Педагогіка мистецтва (теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. Падалка. — К.: Освіта України, 2008. — 247 с.
5. Харченко П. В. До проблеми професійного саморозвитку педагога-музиканта // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: зб. наук. праць. — К.: НТУ ХПІ, 2003. — С. 512—519.

References

1. Antonyuk V. H. Vokal'na pedahohika (sol'nyy spiv): Pidruchnyk / V. H. Antonyuk. — K.: Vipol, 2007. — 174 s.
2. Bondarenko L. A. Hotovnist' maybutn'oho vchytelya muzyky do profesiynoho samorozvytku: sutnist' ta struktura / L. Bondarenko // Vyshcha osvita Ukrainy. — 2010. — T. IV (22). — S. 19—24.
3. Honcharenko S. U. Ukrayins'kyu pedahohichnyu entsyklopedychnyu slovnyk / S. U. Honcharenko. — Rivne: Volyns'ki oberehy, 2011. — 552 s.
4. Padalka H. Pedahohika mystetstva (teoriya i metodyka vykladannya mystets'kykh dystsyplin) / H. Padalka. — K.: Osvita Ukrainy, 2008. — 247 s.
5. Kharchenko P. V. Do problemy profesiynoho samorozvytku pedahoha-muzykanta // Pedahohika i psykhohohiya profesiy-noyi osvity: rezul'taty doslidzhen' i perspektyvy: zb. nauk. prats'. — K.: NTU KHPI, 2003. — S. 512—519.

Бі Цзинчен. Основные принципы готовности будущих учителей музыки к вокально-хоровому саморазвитию

В статье проанализированы основные принципы готовности студентов факультетов искусств педагогических университетов к вокально-хоровому саморазвитию. Саморазвитие будущего учителя музыкального искусства определяется как процесс самосозидания личности вследствие ценностного взаимодействия и обмена информацией с музыкально-образовательной и социальной средой, основой которого является раскрытие и реализация его внутренних потенций, приобретение профессионально-значимых качеств в различных видах музыкальной деятельности. Основными принципами готовности будущих учителей музыки к саморазвитию в практической вокально-хоровой деятельности определены: принцип индивидуализации, эстетической направленности, целостности, культуросоответствия, художественной рефлексии.

Ключевые слова: саморазвитие, будущий учитель музыкального искусства, музыкально-образовательная среда, принципы, вокально-хоровая деятельность.

Bi Tszinchen. Main principles of readiness of future teachers of music to vocal-chorized self-development

The article analyzes the basic principles of students' readiness of the faculties of the arts of pedagogical universities for vocal-choral self-development. Self-development of the future teacher of musical art is defined as the process of self-creation of the personality due to value interaction and information exchange with the musical, educational and social environment, the basis of which is the disclosure and realization of its internal potencies, the acquisition of professionally significant qualities in various kinds of musical activity. The basic principles of the readiness of future music teachers for self-development in practical vocal-choral activity are defined: the principle of individualization, aesthetic orientation, integrity, cultural conformity, artistic reflection.

Key words: self-development, future teacher of musical art, musical and educational environment, principles, vocal-choral activity.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.2017